

1980

80. I. 4 (Pn)

Nemiga. Atsiguliau pirmą nakties, iki trijų varčiausi, tada atsikėliau ir ėmiau taisyti rankraštį. O jei išeitų toks eilių rinkinys, koks jis dabar! Būtų neprasta knyga, gal net išskirtinė. Bet kuo toliau, tuo mažiau tikiu, kad naujasis variantas gali būti spausdinamas, nes jis irgi „tarybinio jaunimo juodini-mas“; kur matyta – šiukšlynai, naktiniai klaidžiojimai, neaiš-kios meilės dainos, angelai, šunys... Ne, ne, ne! O kur gamy-klos, besišypsantys veidai, džiaugsmas dėl naujų rajonų, kur darbininkiška praeitis, revoliucijos tąsa?

Vis dėlto dėlioju, tvarkau, kaip noriu, kaip išmanau, o jie tesižino. Tegul karpo, mėto, stumdo. Bent aš elgsiuosi sąži-ningai, nors paskui gali būti gūdu.

O gal nebus? Gal praleis?

Beveik netikiu, tik viliuosi.

80. I. 7 (Pr)

Rašyk pernelyg filosofinius eilėraščius, kurk geometrinę muziką, tapyk linijas ir skaičius, bet nepamiršk į juos įpinti mažytės šakelės, kaspino ar šiaip kokios kasdieniškai šiltos smulkmenos. Be šilumos, be žmogaus kvapo nieko nebus, nors tau ir atrodyt, kad į tavo kūrinį alsavo Dievas. Dievas alsuoja žmogaus plaučiais, šypsosi žmogaus lūpomis.

Nepamiršk šakelės.

*Gyvenimo nuėjęs pusę kelio,
Aš atsidūriau miško tankmėje...*

Eilutės, skambėjusios sapne. Jos iš Dantės „Pragaro“. Vakar žiūrėjau Andrejaus Tarkovskio „Veidrodis“, šie žodžiai filme irgi buvo ištarti. Kodėl jie nuskambėjo ir naktį, nežinau.

O „Veidrodis“ įdomus. Neįprasta kryptimi eina Tarkovskis, filmo poveikis užslaptintas: jis nesukrečia, bet ilgai nepaleidžia, atsimeni vaizdų slinktis, pavienius žodžius ir neaiškia visumą. Filmas apie nieką ir apie viską. Tarsi pusantrios valandos būtų žiūrėjęs į atvertus svetimo žmogaus smegenis, kur ir grūdosi tie vaizdai, žodžiai, dar nesuverti ant loginio ieško, dar atspindintys esmę, nors ši pranyks, kai smegenų šeimininkas pasitelks protą ir viską įvardys paties susikurtomis sąvokomis. Vaizdai ir liktų vien kratiniu, jei nejaustum lengvos ir švelnios (gal ne lengvos, greičiau trapios) meilės viskam, kas rodoma. Tai Tarkovskio atradimas – viską suverti ne ant logikos, o ant gerumo ir liūdesio siūliuko, ant neaiškių vaiko jutimų ir suaugusio žmogaus pasidavimo pašamonei, kerintiems jos vaizdiniais.

Muziejuje velniava. Kaip ir buvo tikėtasi, revoliucijai pralaimėjus „užslinko slogus reakcijos laikotarpis“. Ūkvedys Petras ir Marijona pasidarė agresyvūs, kam gali, tam kerta, tokia keršto valanda. Marijona grasina, kad Ramutį metams su puse pasodins į kalėjimą. Už šmeižtą. Petras kažkam rašo kažkokius raportus. Marijona duoda nelogiškus įsakymus, neva remiasi aukštesnėmis instancijomis, Petras žiūri į laikrodį, kad niekas nevēluotų. Joana Daunienė vieną naktį net miegojo muziejuje, kad lygiai devintą ryto būtų darbe; Marijona sumanė (liepė aukštesnės instancijos!), kad tarybinio skyriaus darbuotojai, be visų kitų darbų, per metus surengtų

92 ekskursijas, o moksliniai bendradarbiai skaitytų po 11 paskaitų. Žodžiu, dirbkime „Žinijos“ lektorių ir ekskursijų vadovų darbą. Iš tikrųjų jai nerūpi nei kultūra, nei literatūra, tik savireklama. Baisu, bet ką darysi, jei ir partijos komitetas jos pusėje. Viskas jiems buvo išsakyta, bet niekas nesikeitė, tik kvailiui į rankas buvo įbrukta lazda – mušk, daužyk; gerai dirbi, pagirsime „Kauno tiesoj“, tokių žmonių mums reikia.

Vis dažniau pagalvoju, kad turiu eiti iš muziejaus, tik kur?

80. I. 23 (Tr)

Vakar buvau Vilniuje. Pagaliau atsikračiau savo rankraščio galutinio varianto. Knygelė turėtų būti jau gerokai stipresnė. Tai matau ir aš, ir Ramutis, ir Riškutė. Jei knyga dabar pasirodytų, gėdos man nepadarytų – parengiau kokią norėjau. Ir likau lyg apiplėštas – nieko pačiam neliko, viską teks pradėti iš pradžių. Gal ir gerai.

Vilniuje šiek tiek išgėriau, nors beveik ne. Su Jonynu ir Rubavičium. Keista, Vyto buvau pasiilgęs. Ir pasidarė gera jį pamačius. Mat to negailestingo Rubavičiaus gerumo įžvelgiu daugiau nei kitų. Jis gali užgauti, įžeisti, sumalti į miltus, bet jo meilė žmogui plačiaja prasme ir tiesos troškimas dominuoja, visada prasikiša ir pro ekstravagantiškiausius išsišokimus.

Vilniuje kur kas daugiau nei Kaune smulkių pretenzijų, nervingumo, beprasmiškų pastangų išsiskirti iš minios ar iš talentų būrio. Užtenka prisiminti kompozitorėlį, prisėdusį prie mūsų staliuko Rašytojų sąjungos bufete. Kiek agresyvumo ir pastangų neva dėl aplinkos sąlygų, kad pateisintum savo nevykėliškumą; žodžiu, dėl to, kad jis niekam nežinomas, kalti visi, išskyrus jį patį! Aišku, ir jo sąžiningumas, mat visi sąžiningi menininkai dabar ignoruojami, va todėl jis ir

geriųjų vynelių. Bjaurūs tokie: nieko nedaro, tik teisinasi, teisinasi, teisinasi. Nei šaipytis iš jų, nei juos užjausti. Medūza, ir tiek.

80. I. 25 (Pn)

Vakar iki vėlyvos nakties buvau pasinėręs į Sioreno Kierkegoro mintis. Skačiau „Arba – arba“, komentarus, straipsnius apie kierkegorišką ironiją. Nustebino, net sukrėtė, kad danų mąstytojo mintys sutampa su daugeliu mano minčių, kurias esu išsakęs Ramučiu, netgi užrašęs dienoraštyje. Pastaruoju metu jaučiu artėjant ribą, tai ir yra tasai *arba – arba*, lemtinąjį pasirinkimo akimirka, pasirinkimas ne primestas, o kyla iš vidaus; jis suteikia laisvę, nes apsispręsta savarankiškai, o to ir siekė mano žmogiškoji esybė. Šis kelias veda į sielos šauksmą, ne į tašką, kur suguža instinktų ir išorinių jėgų genama minia. Tai laisvė, į kurią telpa ir marksistinis laisvės apibrėžimas, bet tikrai kaip dalelė tikrosios laisvės.

Tai skleidimasis, savęs atradimas prarandant pasaulį, bet išgelbstint save. „Kas negali atsiskleisti, tas negali mylėti, o kas negali mylėti, tas yra visų nelaimingiausias.“

Ir štai – pasiekę šį estetišką lygį, nusiviliame instinktų padiktuotais malonumais, aplinka, kūno konformizmu, pasąmonėje pradėdame nujausti, kad žmogus „yra kažkuo daugiau, negu tu, kuo gali tapti savo ribotos (laiko atžvilgiu) būties kelyje, kad baigtinėse formose bei charakteristikose jis niekuomet nėra ir negali būti iki galo pačiu savimi“ (J. Repšys). Tada iškyla didysis *arba – arba*, tas alternatyvių galimybių pasirinkimas. Tiesą sakant, ne taip jau daug yra ką rinktis (tik gėrį arba blogį), bet svarbus pats pasirinkimo procesas, suvokimas, kad atsidūrei prie estetiškojo buvimo lubų, kad esi jau ne romantiškas ironizuotojas, kritikuojantis kokį nors objektą, vildamasis jį pagerinti, o egzistencinis, sokratiškasis

ironizuotojas, kuris jaučia metafizinę panieką pasauliui, t. y. regimajai visumai ir estetiškajam buvimui. Tai negatyvus žmogaus pavidalas, bet vien per jį galima įžengti į kitą lygį, į etiškąjį, ir nuo nulinės padalos vėl judėti gėrio kryptimi, kol galop atsiduri už hamletiškojo būti ar nebūti (dar neturi atsakymo, bet jau nužengei toliau nei klausimas). Tada atmetami žmonių žaidimai (menas, mokslas, politika) ir priartėjama prie paties svarbiausio, prie to, kas neišsemiama; ima pleišėti baigtinės būties formos ir asmuo tampa Dievo dalele – pačiu savimi. Lėkšti žaidimai traukiasi į šalį, lieka gyvenimo esmė. Juk mes ateiname į pasaulį ne galvoti, valgyti, ne kvėpuoti ar stumdytis, o gyventi. Tai yra būti savimi ne primityviaja, o dieviškąja prasme. Ko gero, tikrasis gyvenimas (mums pažįstamame tarpsnyje nuo gimimo iki mirties) vyksta ne tarp mašinų, laikraščių, lovų, o tuose labirintuose, kur žmogus pakliūva pasiekęs etiškąjį buvimo lygį.

Estetiškasis buvimas turbūt niekuo nesiskiria nuo augalų ar gyvūnų egzistencijos (aišku, jei augalai ir gyvūnai iš tiesų yra tokie, kokius juos leidžia laikyti estetiškasis mūsų protas). Gilioji žmogaus esybė mums vis primena, kad mes ne vabzdžiai, ne smilgos, ne akmenys, bet, tenkindamiesi žemiausiu egzistencijos lygiu, savo irzuliu, karais nuolat įrodinėjame, kad esame ne žmonės, o gyvuliai ir augalai.

Ir ką gi, esame teisūs. Nes tuomet žmogus taip giliai slepiasi mummyse, kad jo nė nematyti. Nėra žmogaus. Tėra nepanaudota galimybė juo tapti. Ir vaikšto galimybės, ir mindo, ir žudo, – argi dėl to mes čia?

80. I. 28 (Pr)

Vėl sapnavau žodžius. Jie gulė kitaip nei anksčiau. Pamenu, buvo dvi eilutės ir keturi trumpi jungtukai, gal panašūs į šiuos:

nes ir nes

be

Seka tokia, tik nepamenu prasmės. Ir dar: džiaugiausi, nes suvokiau, kad esu neišsemiamas, už ribos esu begalinis, man negresia nei temų, nei minčių, nei nuotaikų ar būsenų stygius – akligatvio nėra, vien gylis gylis gylis...

Buvo keista, kad anas aš kartais pagalvodavau apie dieną, kai atsidursiu prie aukštos ir nepramušamos sienos. Sapne buvau (mano kūnas ir protas) už jos, bet svarbiausia tenai buvo mano siela – tokia nesuvokiama, begalinė ir kartu visiškai aiški. Skendėjau lyg nirvanoje: didinga ramybė ir jausmo išmintis dominavo manyje ir aplink.

Vėliau dar kažką sapnavau, bet tasai akimirksnio sapnas buvo vertingiausias.

Tai buvo taip tikra – tikriau už tikrovę.

Ne proto jėga mus nuveda už sienos, o galia, kurios dažnai net nenujaučiame turintys.

80. I. 29 (An)

Laukiu Riškutės skambučio. Kai ką rankraštyje pataisiau, pasakysiu, kad sutinku su Juozo Stepšio pasiūlymu išardyti „Giedotojo išvarymą iš miesto“, išmesiu antrą eilėrašį („Tiktai sniegas sniegas sniegas“), mat „nors ir talentingai parašytas dalykas, bet per daug jis programinis, o miestas ne visada yra neteisis giedotojo atžvilgiu“ ir t. t. Čia Stepšio žodžiai.

Ką gi, jei leidykla negali praleisti programinių dalykų, tegu nepraleidžia. Gerai dar, kad Stepšys leido suprasti, esą dalykas geras, tik mūsų sąlygomis nespausdintinas. Nors nemelavo į akis, nesuko uodegos. Mandagiai apibūdino esamą padėtį. Ne taip, kaip „Nemuno“ žmonės: suka suka, kol patys susisuka, o atviro žodžio vengia. Vis tas Keturakio subtilumas. Geriau sakytų tiesiai ir atvirai.

80. II. 1 (Pn)

Prieš kelias dienas buvau „Nemuno“ redakcijoje. Keturakis nusivedė į tuščią kambariuką ir pasakė, kad kažkokios aukštesnės instancijos atkreipė į mane dėmesį, neva šį tą darau negerai: ar pakalbu ne taip, kaip dera, ar bendrauju su nepatikimais žmonėmis, ar duodu kai kam paskaityti nelegalios (?) savo kūrybos... Robertas, matyt, pats nieko konkrečiau nežino, man irgi visa tai sunkiai suvokiama, nė vieno tų punktų lyg ir neatitinku. Kita vertus, gal ir atitinku – iš aukščiau geriau matyti... Vargu ar čia apsieita be kokio skundelio ar šnipštelėjimo, yra tokių žmonių, yra. Ar iš pavydo, kvailumo, ar iš uolumo, o gal ir neva gero linkėdami jie įslenka į kabinetėlius ir raportuoja: agentas numeris toks ir toks praneša...

Robertas sakė, kad kol kas tai švelnus tų instancijų (baubas, kurio niekas nematė, bet kuri visi jaučia!) perspėjimas.

Kol kas švelnus. Nutilk, kontroliuok save, agentėlių pilna, gal su kuriuo šauniai gėrei ir nuoširdžiai šnekėjaisi, o pasakui jis išsiblaivęs nuėjo ant minkšto kilimėlio ir tapo agentu numeris...

Tokie debesys aptemdo ne tik nuotaiką, bet ir tarpsnį gyvenimo.

80. II. 7 (Kt)

G. Patackas grįžo į Kauną. Vakar apie porą valandų šnekėjaisi su juo „Nemuno“ redakcijoje. Šnekėtis buvo sunku, bet kai kalba pakrypo apie kertinius buvimo dalykus, puikiai vienas kitą supratome. Pasijutau kaip užsimaskavęs pamišėlis, nes tik pamišėlis gali suprasti pamišėlį. O Gintaras būtent toks: dėl dvasinės energijos jis moka keisti gamtą (todėl vasaris bus šiltas ir šunys anksčiau poruosis), gali visus užhipnotizuoti, iš bet kurio kūno taško išleisti pluoštą spindulių, paskleisti aplink savo dvasią ir t. t.

Vis dėlto jo samprotavimuose atpažinau kelią, kuriuo gal ir pats einu, jis kalbėjo apie tą patį, ką ir aš jusdavau: čia buvo ir antras lygis, ir Kierkegoro etiškasis buvimas, ir viršmeninė, viršžaidybinė erdvė, ir visa nugalinti meilė kaip pagrindų pagrindas, ir žmogiškosios egzistencijos tikslo nujautimas, ir pastanga iš dvasinio savo pasaulio pašalinti nešvarumus, bet jų neniekinti, pasilikti grįžimo galimybę, kai grįžtama pas žmones jau pasikeitus, sklidinam šviesos ir meilės. Apie tai jis kalbėjo, aišku, savais terminais, kitomis sąvokomis, bet kryptis buvo tokia pati.

Ir vis tiek pamišėlio kalba. Pamišėlio, nes, priėmęs antrojo lygio signalus, jis prarado gebėjimą patirti neiškraipytus, nesuguldytus į Prokrusto lovą pirmojo lygmens virpesius. Būtis jam buvo įgavusi pilnatvę ir vienovę, ir vis tiek dabar Gintaras mato visumą, tačiau nepastebi dalies, o jos dėsninčiai kiek kitokie; jis gaudosi reliatyvumo teorijos subtilybėse, bet nesuvokia elementarių mechanikos dėsnų.

Slogų įspūdį darė jo išraiška ir rankos (šios buvo tarsi marmurinio roboto ar karatisto žudiko – visada pasiruošusios smogti), kai jis pasakojo apie dienas beprotnamyje: „Ryte man sako: *Patackas tam sanitarui sulaužė ranką, o anam išnarino žandikaulį...* Kvailiai! Juk juos mušiau žvilgsniu!“

Keista, žmogus, suvokiantis meilės galią, elgiasi agresyviai, galvoja, kad ginasi žvilgsniu, dvasine energija, nors iš tiesų naudojasi raumenimis. Fizinės jėgos nepripažįsta, bet jos griebiasi, o baisiausia – pats to nesuvokia! Tai šio lygio signalų nepriėmimo rezultatas.

Negailestinga savo ironija ir pašaipą „Nemuno“ žmones jis, regis, jau įbaugino (Petras V. – boba, Leonas Gudaitis – kunigas, Keturakis – žmonos lėlė ir pan.). Gintaro jie vengia. Turbūt buvo patenkinti, kad kelias valandas su juo

kalbėjaisi, apsaugojau visus nuo susijaukusio žmogaus, kuriam sunku paprieštarauti.

80. II. 10 (Sk)

Vėl Mocarto „Requiem“. Viešpatie, koks didingas išėjimas! Kiekvienos natos galybė, išmintis ir grožis. Ir aukštesnės jėgos pojūtis, bet nenuvertinantis žmogaus, nelaikantis jo skruzdėle. Genialu. Gal netgi daugiau. Nevartojant sąvokų „pergalė“ ar „pralaimėjimas“.

Menas iš tiesų galingas. Ir talpus. Jame telpa ir Mocartas, ir Bethovenas – tokie priešingi, tik vienodai genialūs. Bethovenui artima sąvoka „pergalė“, Mocartui – ne. Tačiau abu yra nesumeluota, skausmingai išgyventa neišsemiamos būties dalelytė.

80. II. 13 (Tr)

Pirmadienį Rašytojų sąjungos Kauno skyriuje vyko pokalbis apie 1979 m. kauniečių knygas. Pokalbis neprastas, bet svarbiausia, ko gero, ne tai. Smegenyse įkyriai atsikartoja Rubavičiaus žodžiai, kurie gal ne kartą buvo girdėti, bet šįsyk mane išjudino. Buvo kalba apie...

Velnius žino, apie ką! Gal net ne kalba čia svarbiausia, o pati kryptis, kuria judėjo mintis. Ji taip ir liko aiškiai nesuformuluota, bet minties slinktis mane sudomino: menininko pozicija vertinant sudėtingus reiškinius („Einu gatve, mano nuotaika prasta. Žiūriu, pro šalį bėga žmogus, žiebiu jam į snukį, žmogus krenta. Staiga prie manęs pribėga milicininkas ir spaudžia ranką, ačiū, girdi, jis buvo labai pavojingas nusikaltėlis... Tai kas, pasakykite, aš esu?“). Po tokių Rubavičiaus žodžių Vytautas Martinkus jį nutraukė, neva taip mąstant netoli ir iki fašizmo (viešoje vietoje, kad ir atsainiai mes-ta, tokia frazė – neleistina). Vis dėlto čia ir iškyla žmogaus

apsisprendimas: renkuosi gėrį (kito termino neradau), bet turiu parodyti ir visą painumą, neužglaistyti jo teisindamasis visokiais socialiniais dalykais, išorės primestomis aplinkybėmis. Teisus tas, kuris smogė žmogui, ar neteiskus? Kaip žmogus – neteiskus, bet kaip socialinė būtybė, atsidūrusi tokioje situacijoje, – gal jis ir teisus.

Štai tokia pozicija, kai išryškinamas sudėtingumas, ir yra žmogaus, turinčio pasirinkti kelią, dvejonė. Tai ne įvadas į fašizmą ar kokį kitą *-izmą*, tai filosofinis požiūris. Kone visi *-izmai* irgi turi savą tiesą, bet tik tokią, kuri naudinga jų tikslams. Kur toji vieta, iš kurios žiūrėtojo žvilgsnis būtų ir emociškai šiltas, ir filosofiškai teisus, suinteresuotas ir kartu nešališkas? Tai bejėgio dievo vieta? Jis viską mato, supranta, bet fiziškai nieko negali keisti.

Suparalyžiuotas nebylys meilės sklidinu žvilgsniu.

Vėl mačiau Gintarą P. Slogiai nuteikė. Atėjęs į muziejų, jis terorizavo visas mergeles. Nusliūkino pas jas gerti kavos, valgyti pyragaičių, o aš nesumojau, ką daryti – negi stumdy-siesi... Su juo reikia kalbėtis – protingai ir švelniai, bet kuo kaltos mergelės, ramiai šventusios Virginijos Babonaitės gimimo dieną, kol neatėjo Patackas ir nepradėjo metafizinių svaičiojimų. Vis dėlto jis agresyvus.

Lenkiuos jo kančiai, bet bjauriuosi agresyvumu.

Klausaisi radijo ir stebiesi, kaip žmonės prisitaiko, savanoriškai tampa akli ir anonimai, tyčiojasi iš savęs, beje, rimtu veidu. Net vaikai per jiems skirtas laidas kartoja trafaretines suaugusiųjų frazes – viskas išgryninta iki šleikštumo, kad nė vienas gyvas žodis neprasprstų į eterį, neprasisilverbtų sielos virptelėjimas ar proto dvejonė. Kaip vertinti laidą, kai aktorius, skaitydamas apybraižą apie vištų šėrėją, papylęs

nesąmonių, pakiliu balsu sako: „O ne! Ji nemylėjo vištų iš prigimties! Tai atėjo vėliau...“

Viešpatie, vien anonimai, balsai iš minios, manantys, kad gerina pasaulį, o laisvos esybės ir nėra! Socialinės priespaudos išaugintas robotas su lentele „žmogus“. Ir nedrįsk pasakyti, kad žmogus tobulesnis, dvasingesnis, turįs teisę abejoti, ieškoti, keliauti. Ne, sako robotas, o jei tokia teisė ir yra, tai tik mūsų užprogramuotose ribose, toliau – nė žingsnio! Toliau – jūs bepročiai arba nusižengėliai. Toliau – jūs įžeidžiate robotiškąjį mūsų orumą!

Bėdos senos kaip pasaulis. Bet kartais jos itin sunkiai pakeliamos.

80. II. 17 (Sk)

Laukiu savo knygos. Kartais kai kurie jos eilėraščiai suskamba, kartoju juos eidamas gatve, važiuodamas autobusu. Gaila, labai greitai baigiu, žiūrėk, jau ir atsiminei visus, kuriuos norėjai atsiminti.

Mano būseną neurotinę, rašau „Giesmę be skiriamųjų ženklų“, dar nesu patenkintas; ji auga, bet jei ir užaugs ligi šio to, daugumai net literatūrą mėgstančių žmonių vargu ar patiks, juk primena lignonio kliedesį, bent iš pirmo žvilgsnio. Kol kas šito nebijau, nors ir nesitikiu, kad panašų dalyką artimiausiu metu kas spausdintų. Svarbiausia – bandau rasti savo žodinę raišką, save, tą nujaučiamą, niekam beveik nepažįstamą. O kad bus palaikyta paistalais – nesigrauju. Jaučiu, net prieš mano valią smegenys kažgi ką veikia, prieštarauja, įrodinėja, grupuoja, atmeta. Nežinau, kuo konkrečiai jos užsiėmusios, bet tai susiję su naujais mano darbais, naujomis idėjomis.

Lauke atlydys, šilta. O aš dvi dienas nebuvau išėjęs iš kambario.

Šeštadienį svečiavausi pas Martyną ir Mariją Purvinus. Galvojau, visi važiuosim pas Skaidrą, bet Marija labai nenorėjo, tai ir Martynas nevažiavo. Taigi ir aš nevažiavau. Truputį nesmagu prieš Skaidrą, bet nieko nepadarysi.

Šauniai pasikalbėjom su Marija. Gal 7–8 valandas prie dviejų butelių degtinės. Martynas po kelių taurelių užsnūdo, bent jau apsimetė snaudžiantis, nors, manau, visą mūsų pašnekėsį girdėjo. O jis buvo ir skaudus, ir visoks. Negalvojau, kad su Marija taip išišnekėsime. Gal pirmą kartą gyvenime kalbėjau su žmogum, kuriam galėjau pasakyti beveik viską ir kurio vidų supratau gal net geriau, negu leista.

Namo grįžau išgėręs, tačiau tasai girtumas buvo kitoks – švarus.

Vis dažniau grįžtu prie senų tiesų ir jose atrandau visai kitą prasmę, kitas gelmes, anksčiau nė nenujaučiau jas egzistuojant. Kuriu save. Ir stebiu tą vyksmą. Dabar galiu kalbėti jau beveik su visais, suprasti jų problemas ir problemėles, slypinčias ne žodžiuose, o tarp žodžių. Man aiškėja paprastumas, galiu mokytis beveik iš visų – pradedant, atrodo, primityvokai mąstančia pardavėja ir baigiant rytiečių traktatais apie dao. Tarsi jau radau kai ką, kas geba visa tai sujungti į visumą be paniekos, be vaikiško prieštaravimo, be bravūriško teigimo ar neigimo. Paprastai reiškinių ar objektų nelygiareikšmiškumas ir panieka jiems būna primesta iš šalies, bet pažvelgi sielos akimis ir pamatai, kad visi jie vienodai svarbūs ir vienodai bedugniai. O akys, kuriomis žiūrėjai anksčiau, – netikros, nupaišytos.

Tai tarsi ėjimas peilio ašmenimis. Nelengvas ėjimas, bet galbūt jis vienintelis būdas grįžti į gyvenimą, kur galima aprėpti visumą, nelikti abejingam sunkumams ir gebėti juos įprasminti.

Galbūt tai yra išėjimas liekant.